

9. SVETOVÝ SOCIOLOGICKÝ KONGRES

Po Varne a Toronte bolo hostiteľom v poradí už deviateho sociologického kongresu, ktorý sa konal od 14. do 19. augusta minulého roku, švédske univerzitné mesto Uppsala. Po organizačnej stránke pokračoval kongres, ktorého ústredná téma bola stanovená ako „Cesty sociálneho rozvoja“, v doterajšom trende extenzívneho kvantitatívneho rastu. Vyjadruje ho počet 4000 účastníkov a množstvo kongresových akcií, ktoré predstavovali štyri plenárne zasadania, rokovania (väčšinou viacdnové) 17 pracovných skupín, 12 sympózií, zasadenia 26 ad hoc skupín, 34 výskumných výborov a desiatok ďalších špecializovaných odborných stretnutí. Z Československa sa na kongrese zúčastnila 30-členná delegácia, ktorú viedol člen korešpondent SAV Vladimír Cirbes.

Súbežne s kongresovými rokovaniami zasadali orgány Medzinárodnej sociologickej asociácie (ISA). Za nového predsedu výkonného výboru ISA bol zvolený prof. Ulf Himmelstrand (Švédsko). V novozvolenom výkonnom výbore sú socialistické krajiny zastúpené CH. Momdžanom (ZSSR), A. Szalaim (Maďarsko) a M. Sokolowskou a S. Novakom (Poľsko). Našimi delegátmi v rade ISA (ISA Council) sú J. Zvara a J. Kohout (náhradník).

Samotné kongresové rokovania ukázali obrovskú variačnú šírku tematického zamerania, inštitucionálnych pozícií, ideologických a teoreticko-metodologických východísk, stupňa zevšeobecnenia či operatívnosti sociologickej práce, zapájajúcej sa do svetového prúdu sociologického diania. Zdá sa, že dobre vystihuje situáciu výrok, ktorý odznel v jednom z prejavov otváracieho plenárneho zasadania „Sociológia je všetko a všetko je sociológia“.

Východiskom z heterogenity koncepcií a prístupov v sociológii, v ktorej hlavnú deliacu čiaru tvorí teoretickometodologické rozhranie medzi marxistickou a nemarxistickou sociológiou, môže byť niečo, čo U. Himmelstrand označuje ako kreatívnu rôznosť, ktorej podmienkou je bližšie porozumenie a chápanie obmedzenosti vlastných stanovísk ako zdroja rôznosti.

V tomto duchu sa uppsalský kongres, okrem niekoľkých ojedinelých vystúpení (ktoré však boli v podstate kritikou spoločenskej praxe), nestal miestom militantnej konfrontácie dvoch základných ideologických a metodologických táborov.

Na základe kongresových vystúpení a osobných stretnutí možno usúdiť, že veľká časť spoločenskovedných pracovníkov z nesocialistických krajín akceptuje marxistické riešenie spoločnosti ako reálnu alternatívu spoločenského vývoja, ako možné východisko zo sveta zmietaného sociálnymi konfliktmi a nerovnosťou.

Popri veľmi všeobecne koncipovaných vystúpeniach, zaoberajúcich sa problémami ako teórie, modely a ideológie rozvoja, procesy, protirečenia a konflikty pri premenách moderných spoločností, otázkami spontánnosti a plánovitosti v sociálnom rozvoji atď., v pracovných skupinách sa účastníci prezentovali výsledkami empirických výskumov, ktoré sa pokúšali dať odpoveď, resp. nastolovať sociálne problémy dneška v konkrétnych podmienkach komunít, sociálnych skupín, národov a štátov.

V rade vystúpení sa sociálne problémy vyspelých spoločností interpretovali v referenčnom rámci marginality, t.j. chápali sa ako sociálne problémy skupín, ktoré sa ocitli v okrajovom postavení či už z hľadiska prírodno-ekonomických podmienok, alebo nízkej adaptability alebo neadekvátnej reakcie na požiadavky spoločnosti orientovanej na výkon.

Sociológovia a predstavitelia príkazných disciplín, zaoberajúci sa problémami vidieka a poľnohospodárstva mali vyhradený priestor v pracovnej skupine „Vývoj dediny a mesta“ a „Vidiecke komunity v priemyselných spoločnostiach“. V oboch skupinách bol prihlásený veľký počet príspevkov (12 až 50), z ktorých pre obmedzenosť času a značnú fluktuáciu účastníkov odznela iba časť.

Predseda júci M. Cernea (USA) v úvodnom vystúpení rozviedol ústrednú tému ako problém dezurbanizácie a hľadanie paradigiem novej sídelnej štruktúry pre pribúdajúce ľudstvo. Postavil otázku usmerňovania premien sídelnej štruktúry, nájdenia vhodných premenných, ktoré možno ovplyvňovať s cieľom lepšie využiť prírodné zdroje a zlepšiť spôsob života. Ako sociologicky relevantné faktory označil riešenie otázok samosprávy v komunitách, vzory sociálnych interakcií a služby, poskytované sídelnou štruktúrou. V podobnom duchu sa nieslo vystúpenie G. Fuguitta

(USA), predsedu IRSA. Budúcu renesanciu vidieka načrtol aj O. Pitt (N. Zéland). Odvolával sa na demografické faktory (nulový populačný rast), prírastok vidieckeho obyvateľstva v USA, energetický problém, dôraz na rozvoj poľnohospodárstva v rozvojových krajinách (Čína, India) a napokon aj na futurologické práce, ktoré vykresľujú ideál typickej európskej rodiny, žijúcej ako autarkná jednotka na izolovanej farme a ďalej cituje príklady prestavby vidieka v Oceánii.

Domnievame sa, že ideológia „ruralizácie“ ako ďalšej vývinovej epochy v post-industriálnom štádiu vývoja spoločnosti nenašla dostatok opory v príspevkoch ďalších účastníkov, ktorí sa usilovali viac o empirickú relevanciu výpovedí ako o tvorbu nových teórií.

N. B. Chaloultová (Brazília) na základe pozoruhodného analytického materiálu demonštrovala priebeh kapitalistického vývoja poľnohospodárstva na príklade diferenciacie roľníctva v oblasti s pôvodne homogénnou vlastníckou štruktúrou v južnej Brazílii. Hranicou postupnej proletarizácie, resp. kapitalizácie roľníckej usadlosti je pozemkové vlastníctvo v rozsahu 30 hektárov. Vyššia výmera umožňuje rast efektívnosti a dôchodkovosti podniku využívaním nájomnej pracovnej sily, intenzifikáciou, zmenou štruktúry výroby (pestovanie sóje namiesto fazule, manioku a ryže), čo vyvoláva ďalšiu koncentráciu pozemkového vlastníctva a výroby.

Pesimistickú výpoveď o možnostiach kapitalistickej spoločnosti riešiť sociálne problémy tzv. zaostalých oblastí USA podala vo svojom príspevku Sally Bouldová (USA). Rozvojové programy vlády stroskotávajú na odpore miestnych etablovaných vrstiev. Industrializačný model sociálneho vzostupu oblasti nefunguje, pretože pre danú oblasť znamená prisun kvalifikovanej pracovnej sily a celkový rast životných nákladov.

Nie je možné vyčerpávacím spôsobom informovať o desiatkach predložených a prednesených príspevkoch, ktoré tematicky čerpali z tak rôznorodých oblastí, ako je vývoj regionálnej správy v Nigérii (Ekong E. Ekong), industrializačné koncepcie vidieka (Jehuda Don), pozemková reforma v Portugalsku (Avaro Bandarra), problémy kovoroľníkov vo Francii (Anna Madecová) atď.

Z nášho hľadiska je užitočné sa zmieniť o niektorých príspevkoch, prednesených autormi zo socialistických krajín. V skupine, ktorej predsedal v prvej časti B. Galeski, odznel príspevok Kurta Krambacha (NDR) „Zmeny v sociálnych funkciách vidieckych komunít v NDR“ analyzujúci vývoj sociálnej organizácie dediny z hľadiska východiskových téz: základom zmien sociálnej organizácie dediny je rozvoj výrobných vzťahov; aktívnym faktorom je integrácia ekonomických štruktúr (výrobných podnikov) do komunity; heterogenita sociálnej štruktúry dediny vedie k bohatosti sociálnych vzťahov; komunita môže rozvíjať svoje funkcie len v kooperácii s inými komunitami (združenie obcí). T. Zaslavská predložila dva príspevky: „Sociálna typológia a diferenciacia vidieckych komunít na Sibíri“ a „Ciele a cesta riadenia sociálneho rozvoja poľnohospodárkeho odvetvia v sovietskej spoločnosti.“

L. A. Chachulina (Novosibírske oddelenie AV ZSSR) predniesla zaujímavý príspevok, venovaný metodologickým otázkam tvorby sociálnych indikátorov „Metódy budovania systému indikátorov pre štúdium vidieka“. Opiera sa v ňom o výsledky interdisciplinárneho tímu, ktorý vypracoval pre účely prognózy sociálneho rozvoja sovietskej dediny súbor 300 ukazovateľov, ktoré majú spĺňať tieto požiadavky: 1) reprezentovať hlavné kvalitatívne a kvantitatívne aspekty socio-ekonomického rozvoja vidieka a hlavné úrovne riadenia tohoto procesu; 2) hodnoty zvolených indikátorov musia byť navzájom konzistentné; 3) indikátory musia byť v maximálnej miere kvantitatívneho charakteru.

Súbor indikátorov bol vypracovaný v dvoch etapách, pričom v prvej etape sa použila metóda expertného hodnotenia.

Vybrané indikátory sledujú týchto 12 komponentov sociálno-ekonomického rozvoja dediny: 1) sociálno-demografická reprodukcia obyvateľstva, 2) ekonomická štruktúra, 3) ekonomická aktivita, 4) vzdelanie a profesionálna príprava, 5) hmotná spotreba a služby, 6) sídelná štruktúra, 7) pracovné zdroje a zamestnanosť, 8) dôchodky a životná úroveň, 9) sociálna štruktúra a spôsob života, 10) kultúrne služby, 11) doprava a spoje, 12) zdravotnícke služby.

V rečníckom kolotoči zasadaní takmer zanikol pozoruhodný príspevok Minča Draganova (BLR) „Urbanizácia a vývoj bulharskej dediny ako sídelného systému“, podľa nášho názoru neprávom. V príspevku, ktorý venoval otázkam integrácie obcí ako komunít a sídelných jednotiek v súvislosti s budovaním APK v bulharskom poľnohospodárstve, sa okrem iného pokúsil veľmi kvalifikovane a z marxistických pozícií zaujať kritické stanovisko k teóriám dezurbanizácie ako výrazu určitých negatívnych črt rozvoja priemyslovo vyspelých kapitalistických krajín.

Z Československa sa na práci pracovnej skupiny zúčastnili D. S a g a r a (Socio-ekonomický vývoj družstevných roľníkov v ČSSR), J. Z e m k o (Rozvoj miest a dedín v SSR) a G. B l a a s (Vedeckotechnický rozvoj a zmeny v charaktere práce a zamestnaneckej štruktúre v čs. poľnohospodárstve).

Na záver možno len zopakovať to, čo už konštatovalo oficiálne hodnotenie československej účasti na kongrese, že je potrebné zvýšiť aktivitu našich sociológov na medzinárodných fórach. Jednou z ciest je umožnenie širšiemu okruhu pracovníkov pracovať v trvalých výskumných výboroch (Research Committees) ISA, do ktorých sa prenáša ťažisko medzinárodnej výskumnej spolupráce. V oblasti sociológie dediny a poľnohospodárstva zatiaľ nepracuje ani jeden z doteraz existujúcich 35 výskumných výborov. Možnosti pre vytvorenie výskumného výboru, by po dohovore s viacerými sociológmi ďalších socialistických krajín, nemali ostať nevyužitú. Návrhy na zakladanie nových výskumných výborov prijíma koordinačný výskumný výbor Rady ISA.

ing. G. B l a a s , CSs.

Rukopis odevzdán k tisku 19. 3. 1979 – Podepsáno k tisku 31. 5. 1979